

Einar Leknes og Ole Andreas Engen

**EU-priser på matvarer og nye momsregler -
konsekvenser for forbrukere og
sysselsetting i Rogaland**

Rapport RF 193/94

Einar Leknes og Ole Andreas Engen

EU-priser på matvarer og nye momsregler - konsekvenser for forbrukere og sysselsetting i Rogaland

Delutredning nr. 1 fra prosjektet
Konsekvenser for Rogaland av EØS/EU-medlemskap

ROGALANDSFORSKNING

Postboks 2503 Ullandhaug
4004 Stavanger
Tlf: 51 87 50 00, telefax: 51 87 51 00

Rapport nr.:

RF 193/94

Tilgjengelighet:

Rapport: Åpen
Tittelside: Åpen

Prosjekt:

Konsekvenser for Rogaland av
EØS/EU-medlemskap

Oppdragsgiver/finansiering:

Rogaland fylkeskommune; kommunene
Bjerkreim, Hå, Klepp, Gjesdal,
Randaberg, Stavanger, Forsand,
Finnøy, Hjelmeland, Suldal, Bokn,
Tysvær, Utsira og Vindafjord;
Samarbeidsrådet for landbruks-
organisasjonene i Rogaland og
NHO-Rogaland

Dato: 2.9.94

Antall sider: 15

Prosjektansvarlig: Einar Leknes

Prosjektnr.: 81.3088

Tittel: EU-priser på matvarer og nye momsregler - konsekvenser for
forbrukere og sysselsetting i Rogaland

Forfattere: Einar Leknes og Ole Andreas Engen

Resymé:

Denne rapporten retter fokus mot de direkte økonomiske konsekvenser fjerning av import-
vernet for landbruksvarer og innføring av moms på overnatting ved norsk EU-medlemskap
vil kunne få for forbrukerne i Rogaland og hvilken betydning dette samlet sett vil kunne ha
for sysselsettingen i fylket.

Hovedresonnementet er at ved fjerning av importvernet, så vil matvareprisene i Norge
reduseres betydelig og forbrukerne i Rogaland vil spare penger på matbudsjettet. Disse
sparte midlene vil forbrukerne benytte til andre forbruksvarer, og dermed blir det generert ny
sysselsetting i forbindelse med produksjon og leveranser av disse forbruksvarene.

Analysens hovedresultat er at et EU-medlemskap vil kunne gi besparelser på omlag 830 mill.
kr pr år for befolkningen i Rogaland forutsatt "danske" matvarepriser og at forbrukerne få
beholde "gevinsten". Kjøp av innenlandsproduserte varer og tjenester for 50% av denne
gevinsten vil kunne generere en sysselsetting på omlag 1050 årsverk, tilsvarende 0,7% av
samlet sysselsetting i Rogaland.

Emneord:

1. EØS/EU
2. Forbrukere
3. Matvarepriser

ISBN: 82-7220-618-8

Einar Leknes

Prosjektleder

Torben Rindøe

Direktør, RF-Samfunn

Forord

Rogaland Fylkeskommune tok våren 1993 initiativ til å få gjennomført en utredning om hvilke samfunnsmessige konsekvenser et norsk medlemskap i EØS eller EU ville ha for Rogaland. I tillegg til Rogaland Fylkeskommune deltar også Samarbeidsrådet for landbruksorganisasjonene i Rogaland, NHO-Rogaland og kommunene Bjerkreim, Hå, Klepp, Gjesdal, Randaberg, Stavanger, Forsand, Finnøy, Hjelmeland, Suldal, Bokn, Tysvær, Utsira og Vindafjord i finansieringen av prosjektet.

Den oppnevnte styringsgruppen har bestått av fylkesordfører Odd Arild Kvaløy, Jorunn Haakull, Svein H. Andersen - alle fra Rogaland Fylkeskommune, Jorunn Strand Vestbø fra Finnøy kommune, Brit Egaas Røen fra Stavanger kommune, Hadle Nevøy fra Samarbeidsrådet for landbruksorganisasjonene i Rogaland og Bjørn Stangeland fra NHO-Rogaland. Spesialkonsulent Geir Melbye fra Rogaland Fylkeskommune har fungert som kontaktperson og sekretær for styringsgruppen.

Gruppen har gjennom prosessen fungert som en referansegruppe. Gruppen har ikke tatt stilling til de formuleringer og konklusjoner som framkommer i utredningen.

Forstudien ble ferdigstilt høsten 1993 og resulterte i 3 notater:

- Konsekvenser for offentlig virksomhet i Rogaland av EF-EØS - Institusjonell dynamikk: Tilpasning eller innvirkning. RF-notat 207-93
- Rogalands næringslivs følsomhet overfor EØS / EF-medlemskap RF-notat 259-93
- Befolknings- og næringsutvikling i Rogaland - Bakgrunnsdata for RFs effektstudie av en norsk EØS- eller EF-tilknytning for Rogaland. RF-notat 260-93

Med bakgrunn i disse forstudienotatene ble det utformet et opplegg for hovedstudien som styringsgruppen behandlet i møte 6.april 1994. Innholdet i forstudien og i de 5 følgende delutredninger som utgjør hovedstudien, står for Rogalandsforsknings regning.

- 1 EU-priser på matvarer og nye momsregler - konsekvenser for forbrukerne og sysselsetting i Rogaland
- 2 EØS / EU og kommunene som politisk og administrativt styringsnivå - hva kan vi lære av Danmark?
- 3 Konsekvenser av EØS eller EU-medlemskap for landbruk og landbruksrelatert foredling i Rogaland
- 4 Konsekvenser av EØS eller EU-medlemskap for fiskeri, industri og tjenesteytende næringer i Rogaland.
- 5 Konsekvenser av EØS eller EU-medlemskap for sysselsetting og bosetting i regionene i Rogaland.

Denne foreliggende delutredning er gjennomført av forsker Ole Andreas Engen (Cand. oecon) og seniorforsker Einar Leknes (siv.ing) med sistnevnte som prosjektleder. Rudolf Meissner har fungert som kvalitetssikrer.

Stavanger 2. september 1994

Einar Leknes
Einar Leknes

Sammendrag

Et EU-medlemskap vil bl.a. innebære fri flyt av varer inkludert landbruksprodukter som før har vært underlagt politiske handelshindringer i form av toll og kvoter. Denne endringen i rammebetingelsene for landbruksnæringen i Norge vil resultere i en betydelig nedgang i sysselsetting og produksjon innen landbruket og landbruksrelatert foredlingsindustri. Dette drøftes i delutredning 3. I denne delutredningen skal vi imidlertid se på den andre siden av "medaljen".

Hovedfokus her er rettet mot de *direkte* økonomiske konsekvenser fjerning av importvernet for landbruksvarer og innføring av moms på overnatting ved norsk EU-medlemskap vil kunne få for *forbrukerne* i Rogaland og hvilken betydning dette samlet sett vil kunne ha for sysselsettingen i fylket. Andre økonomiske konsekvenser av norsk EU-medlemskap for innbyggerne i Rogaland, bl.a. gjennom (1) Norges nettobidrag til EU, (2) på lengre sikt gjennom en forventet nedgang i statsstøtte til landbrukssektoren og (3) eventuelle økte skatteinntekter til staten som følge av økt virksomhet innen fiskeforedlingsindustrien, er ikke medtatt i denne analysen da dette ikke har en direkte sammenheng med den enkelte forbrukers økonomi.

Hovedresonnement:

Ved EU-medlemskap (og fjerning av importvernet på landbruksprodukter) vil matvareprisene i Norge reduseres betydelig og forbrukerne i Rogaland vil spare penger på matbudsjettet. Disse sparte midlene vil forbrukerne benytte til andre forbruksvarer, og dermed vil det bli generert ny sysselsetting i forbindelse med produksjon og leveranser av disse forbruksvarene.

Forutsetninger:

Det forutsettes "*danske priser*" på matvarene i de norske dagligvarebutikkene ved norsk EU-medlemskap. Denne forutsetningen bygger på at enkelte av dagligvare-kjedene og deler av næringsmiddelindustrien vil importere (eller true med å importere) billige landbruksprodukter fra EU-land og videre at det er meget hard konkurranse i dagligvarebransjen, noe som vil presse prisene på landbruksproduktene nedover.

Analysen forutsetter videre at *forbrukeren får beholde gevinsten*. Dersom dette ikke skjer, vil hovedressonnementet likevel være delvis relevant. Dersom gevinsten "spises" opp ved f.eks. lavere lønnsoppgjør vil norsk næringsliv bli mere konkurransedyktig, og dermed gi økt sysselsetting. Dersom staten spiser opp gevinsten f.eks. gjennom økt skatt vil disse midlene f.eks. kunne benyttes til offentlige investeringer eller tjenesteproduksjon dvs. økt sysselsetting.

Ved beregning av hvor stor sysselsetting som vil genereres, har vi forutsatt at 50% av forbrukernes sparte utgifter nyttes til innenlandsproduserte varer og tjenester, 40% til importerte varer og 10% til sparing. Videre har vi med basis i tidligere studier lagt til grunn at en etterspørsel på 1 mill. kr genererer samlet sett en sysselsetting på 2,5 årsverk.

Beregningene basert på danske priser på matvarene (bl.a. halvering av utsalgsprisen på poteter, egg og mange kjøttprodukter og omlag 30% reduksjon på ost og melk) og innføring av moms på overnatting gir en gjennomsnittlig besparelse på omlag 2.600 kr for enslige, 5.800 kr for par uten barn og 8.800 kr for par med 2 barn.

Analysens hovedresultat: :

Forutsatt danske matvarepriser og moms på overnatting vil et EU-medlemskap kunne gi besparelser på omlag 830 mill. kr pr. år for befolkningen i Rogaland. Når disse "sparte midlene" nyttes til kjøp av varer og tjenester vil dette kunne generere en sysselsetting på omlag 1050 årsverk, tilsvarende 0,7% av samlet sysselsetting i Rogaland.

Innholdsfortegnelse

Forord.....	i
Sammendrag	ii
Innholdsfortegnelse	iv
1. Innledning	1
2. Forutsetninger for beregningene.....	3
3. Beregning av konsekvenser for ulike husholdsgrupper.....	7
4. Beregning av aggregerte økonomiske virkninger i Rogaland	11
5. Betydning av den samlede reduserte konsumutgift for forbrukerne og næringsliv i Rogaland.....	13
Litteratur	16

1. Innledning

I denne delutredningen er hovedfokus rettet mot hvilke direkte økonomiske konsekvenser fjerning av importvernet for landbruksvarer og innføring av moms på overnatting ved norsk EU-medlemskap vil kunne få for *forbrukerne* i Rogaland og hvilken betydning dette samlet sett (aggregert) vil kunne ha for næringslivet i Rogaland. Utgangspunktet for denne analysen er således mikronivået, dvs. den enkelte forbruker / husholdning i Rogaland, mens utgangspunktet i to av de andre delutredningene er et makronivå, dvs. næringslivet generelt og de ulike næringsgreiner. Denne delutredningen er komplementær på enkelte felt til delutredningen om konsekvenser for landbruk og landbruksrelatert næringsmiddelindustri ved at den belyser bl.a. enkelte konsekvenser av fjerning av importvernet for landbruksvarer for forbrukerne, mens den andre belyser konsekvensene for næringene.

De økonomiske konsekvensene for forbrukerne av et EU-medlemskap vil imidlertid ikke kun bestå av billigere landbruksprodukter i butikkhyllene og at en må betale moms for overnatting. For det *første* vil konsekvensene av EU-medlemskap for bl.a. landbrukssektoren, fiskerisektoren og industrisektoren ha økonomiske virkninger for mange forbrukere som er direkte eller indirekte tilknyttet disse næringene. Denne type konsekvenser er delvis drøftet i delutredningen om konsekvenser av EØS / EU-medlemskap for bosetting og sysselsetting i regionene i Rogaland.

For det *andre* vil et EU-medlemskap medføre endringer i nasjonaløkonomien på en rekke områder, bl.a. gjennom (1) Norges nettobidrag til EU¹, (2) på lengre sikt gjennom en forventet nedgang i statsstøtte til landbrukssektoren og (3) eventuelle økte skatteinntekter til staten som følge av økt virksomhet innen fiskeforedlingsindustrien. Denne type endringer vil sammen med mange andre økonomiske forhold ha betydning for skatte- og avgiftsnivået og dermed også for den enkelte forbrukers økonomi. En slik totalanalyse er imidlertid alt for omfattende å gå inn på i denne sammenheng.

1 I St. meld 40 1993/94 (s.73) er det lagt til grunn at EU-medlemskapet vil medføre at underskuddet i statsbudsjettet isolert sett vil øke med omlag tilsvarende beløp som det norske nettobidraget. Dersom nettobidraget var forutsatt finansiert via økt skatt, økt momssats eller via økte avgifter, ville det vært mulig å beregne direkte økonomiske virkninger av nettobidraget for den enkelte forbruker. Slik finansieringen er lagt opp nå synes det ikke mulig å gjennomføre denne type beregninger. I St. meld. 40 (s.73) kobler regjeringen nettobidraget sammen med virkningene av endringen av verdiskapningen i Norge ved EU-medlemskap. Norges nettobidrag til EU som vil utgjøre 3/4 % av BNP fra år 2000, vil kunne bli finansiert dersom BNP blir 1,5% høyere ved EU-medlemskap enn utenfor.

Selv om en ikke har noen direkte kobling mellom nettobidrag og forbrukernes utgifter, vil vi illustrere de økonomiske størrelsene det her er snakk om. Norges bruttobidrag beregnes på grunnlag av tollinntekter, importavgifter, momsbasert bidrag og et bidrag i forhold til bruttonasjonalinntekt. Bruttobidraget for 1995 er satt til omlag 9,2 mrd. kr., men EU har godtatt en innfasingsordning for de fire første årene på tilsammen 3 mrd. kr. Det første året vil bruttobidraget bli på ca. 7,9 mrd. NOK, hvilket utgjør omlag 1800 kr. pr. innbygger i Norge. EU vil imidlertid gi bidrag til landbruk, miljøtiltak, strukturfond og kultur, FoU, info i Norge på tilsammen 5,5 mrd. kr. Dermed vil Norges nettobidrag for 1995 utgjøre 2,4 mrd. kr., tilsvarende 550 kr. pr. innbygger. Innfasingsordningen gjelder hovedsaklig de to første årene slik at nettobidraget i 1997 kan anslås til 4,1 mrd kr tilsvarende i underkant av 1.000 kr pr innbygger.

Utredningen gir *ikke* et *eksakt* svar på hva et EU-medlemsskap vil medføre i redusert konsumutgift for den enkelte forbruker. Det er fortsatt usikkerhet knyttet til forutsetningene om priser og momssatser som vi legger til grunn for beregningene. Vi har imidlertid valgt å presentere et hovedscenario og kommentere hvordan dette vil endre seg med endrede forutsetninger.

I kapittel 2 har vi gjennomgått forutsetningene for beregningene (dvs. prisreduksjon for matvarer og utgifter forbundet med endring av momssystemet). De direkte økonomiske konsekvenser av disse endringer for ulike husholdningstyper beregnes i kapittel 3, mens vi i kapittel 4 beregner hvilke samlede økonomiske konsekvenser dette har for befolkningen i Rogaland. Avslutningsvis i kapittel 5 drøftes det hvilken betydning disse aggregerte økonomiske konsekvensene for forbrukerne kan få for Rogaland.

2. Forutsetninger for beregningene

Vesentlige forskjeller mellom norsk EØS-medlemskap og norsk EU-medlemskap som har betydning for endringer i forbrukernes konsumvareutgifter, vil være knyttet til (1) landbruks- og fiskeripolitikken og (2) skatte- og avgiftspolitikken som ikke omfattes av EØS-avtalen.

I de siste årene har vi hatt en gradvis reduksjon av inflasjonen i Norge, den prosentvise endringen fra 1992 til 1993 var på 2.3%. Dette har også inneværende år holdt seg relativt stabilt. For 1993 medførte momsøkning og nedsettelsen av arbeidsgiveravgiften til henholdsvis positive og negative effekter på prisveksten. For 1994 kan man vente tidsforsinkede virkninger av arbeidsgiveravgiften, noe som vil dempe prisutviklingen. Samtidig vil vi ikke bli utsatt for ytterligere eksogene sjokk i form av avgiftsøkninger. Prognosen for 1994 er derfor satt til en prisøkning på 1.5%². Denne analysen bekrefter den antagelsen vi kommer til å fremføre i denne sammenheng, nemlig at EØS - avtalen ikke får stor betydning for prisutviklingen på kort sikt. På lengere sikt, dersom det blir nødvendig av konkurransehensyn å tilpasse avgiftsnivået, vil avtalen kunne påvirke prisutviklingen. Dette vil vi imidlertid se bort i fra her. Ut fra dette vil vi ta som utgangspunkt at prisene på norske forbruksvarer ikke være nevneverdig endret som resultat av EØS-avtalen.

Dersom Norge velger å stå utenfor EU antar vi likevel at forbrukerne kan forvente en reduksjon i matvareprisene bl.a. som følge av strukturrasjonalisering og effektivisering innen landbruk og landbruksbasert foredling og som følge av bl.a. Gatt-avtalen. Samtidig antar vi at matvareprisene innen EU også vil reduseres som følge av ytterligere effektivisering innen landbruket, og som følge av verdensmarkedsprisene på en rekke matvarer er lavere utenfor EU. Dette gjør av vårt utgangspunkt med 1992-priser på importerte og egen-produserte varer er relevant også i et noe lengre perspektiv.

Hoveddelen i denne analysen vil derfor kun konsentrere seg om mulige forventede prisutslag dersom vi blir medlem av EU. Den nåværende situasjon med et EØS - medlemskap vil bli sett på som en normaltilstand for prisutviklingen i Norge. I vår beregning inngår ikke mulige endringer i beskatningspolitikken som følge av EU-medlemskap da det ikke foreligger krav om at vi harmoniserer beskatnings-systemet på kort sikt. På lengere sikt kan imidlertid konkurransen tvinge Norge til å tilpasse de indirekte skattene i forhold til nivået i resten av Europa.

Forutsetningene for beregningene av hvilke endringer av forbruksutgiftene et EU-medlemskap vil kunne innebære er knyttet til (1) endrede priser på en rekke matvarer og (2) innføring av nye momssatser. Disse forutsetningene gjennomgås i det følgende.

Norsk EU-medlemskap innebærer i prinsippet felles priser for landbruksprodukter og fri flyt av landbruksvarer mellom EU-landene. I vår beregning har vi sammenlignet priser på

2 "Økonomiske analyser 1/94" (Statistisk Sentralbyrå). Denne prognosen er utført i den makroøkonomiske modellen KVARTS.

engrosprisnivå. Det er forutsatt en fri import av EU-varer til en gitt pris og videre at de fleste sentrale varer blir importert fra Danmark, med unntak av poteter som kommer fra Nederland. I de prisanslagene som benyttes er også transportkostnader inkludert³, men da transportkostnader til Oslo. Det bør imidlertid bemerkes at når det gjelder det sentrale Østland, er det grunn til å anta at prisene for Agder og Rogaland ikke blir vesentlig forskjellig. Nord-Norge derimot vil kunne oppleve et høyere prisnivå.⁴ Sammenligningsgrunnlaget for disse varegruppene er redegjort for i tabell 1.

Tabell 1. Sammenligning av engrospriser på norskproduserte landbruksvarer og på importerte landbruksvarer ved EU-medlemskap⁵.

Varegrupper	Engrospriser norske varer 1992	Engrospriser importerte varer 1992	EU-priser i % av norske
Konsummilk	7,89 kr/l	4.73 kr/l	72 %
Ost (hvitost og smeltost)	48.65 kr/kg	30.14 kr/kg	62 %
Brunost	48.62 kr/kg	(importeres ikke)	
Smør	23.37 kr/kg	27.29 kr/kg	117 %
Storfekjøtt	34.47 kr/kg	20.71 kr/kg	60 %
Svinekjøtt	32.85 kr/kg	11.92 kr/kg	36 %
Saukjøtt	33.45 kr/kg	28.90 kr/kg	86 %
Fjørfekjøtt	22.84 kr/kg	5.43 kr/kg	24 %
Hvete	2.67 kr/kg	1.12 kr/kg	42 %
Poteter	2.38 kr/kg	1.20 kr/kg	50 %
Egg	18.39 kr/kg	8.32 kr/kg	45 %
Tomater	12.82 kr/kg	6.00 kr/kg	47 %
Frukt	6.51 kr/kg	5.31 kr/kg	82 %

Importprisene er i utgangspunktet basert på dansk nivå og tillagt transportkostnader fra Danmark til Oslo havn. I tabell 1. er det benyttet 1992-priser. Endringer i valutakurser mellom den norske og danske vil gi utslag i importprisen og dermed også sammenligningstabellen. Det er imidlertid betydelig usikkerhet knyttet til disse prisene.

En annen forutsetning er at vi antar at forskjellene i engrosprisene holder seg konstant også på detaljistleddet. Det er to argumenter som taler for å beholde en slik forutsetning. For det første tyder det på at effektiviseringen i matvarebransjen nå delvis har bremset opp, slik at det er blitt etablert en normalrate for avansen på detaljistleddet⁶. For det andre benyttes ofte en lik %-vis avanse over flere varegrupper når man skal vurdere hvor mye distribusjonsleddet og detaljistleddet bidrar til verdiskapningen⁷.

3 Nersten, Hovland: Konsekvensvurdering av en ny landbrukspolitikk. (Institutt for landbruksforskning)

4 Op. cit Nersten, Hovland, side 74.

5 Kilde: Børve m.fl. 1994: Konsekvensvurdering av EU-medlemskap for norsk landbruk, Utgitt av NILF og SNF

6 Op. cit Økonomiske analyser nr. 1 side 81

7 Strand, Marit: Prisstrukturer på sentrale matvarer - Fra produsent til detaljist. (SIFO 1 1994)

Det er imidlertid noen forhold som kan medvirke til at danske engrospriser ikke forplanter seg videre slik at det også blir danske detaljistpriser på landbruksprodukter. Erfaringer fra Sverige i forbindelse med liberaliseringen av markedet for landbruks-produkter viste at selv om at engrosprisen sank betydelig, så fikk ikke forbrukerne nyte godt av dette gjennom lavere matvarepriser. Fortjenesten ble tatt ut i mellomleddene. Konkurransen i dagligvarebransjen mye hardere i Norge og Danmark enn i Sverige, og det er derfor tvilsomt om en ville fått en liknende utvikling i Norge som den en fikk i Sverige. For Rogalands vedkommende oppfattes også konkurransen i dagligvarebransjen å være hard.

Når det gjelder transport fra f.eks. Danmark til Norge av landbruksprodukter antas det at ledig returkapasitet fra lakse-eksport vil kunne anvendes. Manglende tilgjengelighet på lagringskapasitet (kjøle- og fryseanlegg) og distribusjons-apparat vil imidlertid kunne medføre at importen av landbruksvarer fra EU til Norge begrenses i den første tiden av et EU-medlemskap. Dette henger sammen med at både lagringskapasitet og distribusjons-apparat på kjøtt og meierisektoren disponeres av samvirkebedriftene, og at denne antakeligvis ikke blir stilt til disposisjon for importerte varer. For den enkelte grossist og dagligvarekjede vil en investering i kjølelager og distribusjonsapparat bli vurderet opp mot en forventet fortjeneste på omsetningen. Dette vil igjen henge sammen med i hvilken grad det blir en prisreduksjon på norske landbruksprodukter. For Rogaland vil vi forvente at den manglende kjølelagerkapasitet og distribusjonsapparat vil begrense importen noe i startfasen. På sikt er det imidlertid kun reduserte priser på norske produkter som kan begrense importen.

Fra norske lavpriskjeder har vi fått bekreftet av de vil kjøpe varene der de er billigst og at logistikken ikke vil være problematisk. Samtidig har vi fått klare signaler fra kjøttvareprodusenter utenfor samvirket at disse vil importere råvarer fra EU dersom disse er billigere enn de norske. Dette vil trolig medføre at norske bønder og agrobasert næringsmiddelindustri vil kunne få en sterk prisreduksjon på sine produkter. Ett annet forhold som taler for at prisene på landbruksproduktene for forbrukerne vil bli tilnærmet dansk nivå er muligheten for etableringer av større internasjonale lavpris dagligvarekjeder (f.eks. Aldi). Disse kjedene er meget kapitalsterke og vil kunne medføre en ytterligere skjerpelse av priskonkurransen på dagligvaremarkedet.

Oppsummeringsvis vil vi som forutsetninger for våre beregninger legge til grunn at den antatte reduksjon i matvarepriser (jfr. tabell 1.) vil kunne nyttes. Samtidig vil vi anta at full tilpasning EU-priser (danske) på alle landbruksprodukter vil komme gradvis over en viss tidsperiode. Den vesentligste usikkerheten i denne forutsetningen er knyttet til om konkurransen innen dagligvarebransjen fortsatt vil opprettholdes.

Den andre typen forutsetninger er knyttet til endringen av reglene for moms. Etter EUs regelverk skal det innføres merverdiavgift på flere tjenester enn de som i dag er avgiftsbelagt i Norge. I tillegg må dagens nullsats på flere områder avvikles. Den generelle avgiftssats i Norge er 22%, og den kan videreføres også ved medlemskap i EU.

Tjenester som vil bli avgiftspliktige ved EU-medlemskap er bl.a. 8:

- * romutleie i hoteller, campingplasser, hytteutleie, utleie av grunn til parkeringsplasser, parkeringshus m.v.
- kringkastingstjenester av kommersiell karakter
- konsulent- og rådgivningstjenester
- * formidlingstjenester (bl.a. av varer og eiendomsmegling)
- noen tjenester innen forskningsområdet
- * forskjellige typer underholdning
- * tjenester ytet av sol,- trenings- og helsestudio og kommersielle alpinanlegg

De punktene som er markert med stjerne er typiske forbrukstjenester. Når det gjelder underholdning er Finansdepartementet igang med å utrede hvordan momsreglene her skal utformes. Av St. meld. 40 1993/94 (s. 416) går det imidlertid fram at regjeringen vil foreslå om lag halv momssats på romutleie. Ved medlemskap vil Norge få en overgangsperiode på ett år for å foreta denne delen av omleggingen dvs. til 1. jan. 1996 ved medlemskap i 1995.

Norge fikk videre mulighet til å videreføre gjeldende nullsatsordninger for omsetning av aviser, bøker og abonnementskrifter. Når det gjelder dagens nullsatsordning for bl.a. transporttjenester som består i ferging av kjøretøyer, og på omsetning av brukte biler, vil den ikke kunne videreføres. Når det gjelder omsetning av brukte kjøretøyer gjelder momsen på forhandlerens avanse ved salget. Det nåværende systemet med omregistreringsavgift bli vurdert nærmere i forbindelse med omlegging av merverdiavgiftssystemet. Det forventes ikke at omleggingen her vil ha noen større økonomisk betydning for forbrukerne.

8 Kilde: Stortingsmelding nr. 40 (1993 - 94) Om medlemskap i Den europeiske union s. 267 - 278

3. Beregning av konsekvenser for ulike husholdsgrupper

Endringer i husholdningenes konsumutgift for enkelte varegrupper kan se store ut for dersom vi kun ser disse i relasjon til de varegrupper som har fått en endring. For vårt formål synes det mest relevant å vurdere endringen i enkelte varegrupper i relasjon til forbrukernes totale konsumutgift. I beregningene har vi tatt utgangspunkt i tre typiske husholdningsgrupper, (1) enslige (enpersonshushold, (2) par uten barn (topersonshushold) og (3) par med to barn (firepersonshusholdninger). Samlet gjennomsnittlig forbruksutgift for disse husholdningskategoriene framgår av tabell 2. under.⁹

Tabell 2. Årlig konsumutgift fordelt etter husholdningstype (1989 - 1991)

Enslige	Par uten barn	Par m/to barn
99.598 kr /år	183.932 kr/år	270.242 kr/år

I tabell 3, 4 og 5 under har vi framstilt den årlige utgift til henholdvis matvarer, bolig- og husholdningsartikler og til øvrige konsumutgifter for de tre husholdningsgruppene både i kroner og for samlede varegrupper som en andel av den samlede konsumutgift.

Tabell 3. Matvareutgift i kr. fordelt på husholdningstype og varegrupper

Varegruppe	Enslige	Par uten barn	Par m/to barn
<i>Mel, gryn og bakervarer</i>	1.522	2694	4508
<i>Kjøtt og kjøttvarer</i>	3.052	7285	10058
<i>Fisk og fiskevarer</i>	1.140	2485	2439
<i>Melk, fløte, ost og egg</i>	2593	4906	8306
<i>Spisefett og oljer</i>	392	791	968
<i>Grønnsaker, frukt og bær</i>	1.914	4099	5727
<i>Poteter og potetvarer</i>	333	724	1208
<i>Sukker</i>	153	326	399
<i>Kaffe, te, sjokolade</i>	486	927	1058
<i>Andre Matvarer</i>	1.378	3224	6109
<i>Drikkevarer, tobakk</i>	3.800	7952	9136
Samlete matvareutgifter	16.763	35.413	49.916
Andel av total konsumutgift	16,8%	19,3%	18,4%

Ved et EU-medlemskap vil matvareprisen endre seg for de fleste av matvaregruppene. Våre anslag på hvor stor den prosentvise reduksjon av matvareutgiften på ulike matvaregrupper vil bli, er i hovedtrekk basert på (1) forskjell i norske engrospriser og

9 Forbruksundersøkelsen 1989-91, SSB (Dette er til nå den siste store forbruksundersøkelsen som ble foretatt.)

prisen på importerte varer jfr. tabell 1, og (2) beregninger av hvordan matvaregruppen er sammensatt.

For varegruppen mel, gryn og bakevarer vil reduksjonen i utgiften henge sammen med reduksjon i hvetepriene. Den samlede norske hveteproduksjonen har en verdi av omlag 500 mill.kr, mens det samlede forbruk av varegruppen mel, gryn og bakevarer utgjør omlag 5.400 mill. kr. Med importpriser på hvete vil samlet pris på den norskproduserte hveten være omlag 200 mill. kr dvs. en reduksjon på 300 mill. kr. Denne reduksjonen utgjør omlag 6% av utgiften til varegruppen mel, gryn og bakevarer.

Varegruppen kjøtt og kjøttvarer er hovedsaklig produkter av svin, storfe, sau og fjørfe. Tabellen under viser den samlede produksjon og verdien, og reduksjon i verdi ved benyttelse av importpriser. Verdien er beregnet ut fra kg-priene i tabell 1. foran. Vi har med basis i tabellen under og ut fra vurderinger av næringsmiddelindustriens effektivitet (jfr. delutredning 3) i Norge og Danmark antatt at prisreduksjonen for denne varegruppen blir lik prisreduksjonen for råvarene dvs. 49%.

Tabell 4. Sammensetning av kjøttforbruk og verdi

Varegruppe	Produksjon (tonn)	Verdi norsk	Verdi import	Import-verdi i % av norsk
Storfekjøtt	85.687	2.979 mill kr	1.775 mill kr	60 %
Svinekjøtt	90.856	2.985 mill kr	1.083 mill kr	36 %
Saukjøtt	24.724	827 mill kr	715 mill kr	86 %
Fjørfekjøtt	22.493	514 mill kr	122 mill kr	24 %
Sum kjøtt		7.305 mill kr	3.694 mill kr	51 %

I varegruppen melk, fløte, ost og egg fordeler utgiftene seg med henholdsvis 48% til melk, 10% fløte/rømme, 24% til hvit ost og smøreost, 8% til brunost og 10% til egg. Vi anslår at importprisen på fløte/rømme utgjør samme prosentdel av den norske prisen som for melk. (62% av den norske prisen). Basert på sammensetningen ovenfor og prosentprisene i tabell 1 viser beregningene at importprosen på denne varegruppen er 67% av den norske engrosprisen.

Av varegruppen spisefett og olje utgjør smør 18%. Her er importprisen 117% av norsk engrospris, noe som vil innebære at prisen for denne varegruppen øker med 3%.

For varegruppen grønnsaker, frukt og bær har vi mangelfull informasjon om norske engrospriser og importpriser. Vi antar at det er samme forhold mellom engrospris og importpris for friske grønnsaker som agurk, hodesalat, løk og kålrot som for tomater (53% reduksjon). Denne type friske grønnsaker utgjør omlag 16 % av denne varegruppen, mens epler utgjør 12%. For de resterende 74% av varene innen denne varegruppen (kål, gulrøtter, sitrusfrukter, tørket frukt, bær, konserverte grønnsaker og konserverte frukt og bær) forutsetter vi ingen prisendring. Beregninger basert på denne endring gir en prisreduksjon på 11% for varegruppen.

For poteter og potetvarer følger det fra tabell 1 at prisreduksjonen blir 50%.

For de resterende varegruppene: (1) sukker, (2) kaffe, te og sjokolade, (3) andre matvarer og (4) drikkevarer og tobakk har vi ikke forutsatt noen endring i prisene¹⁰.

Beregninger av den samlede reduksjon i matvareutgift er basert på de prosentendringer for den ulike varegrupper som framkommer ovenfor. Disse beregningene viser at enlige vil få en reduksjon i matvareutgift på omlag 2.808 kr (16,7%), par uten barn omlag 6.139 (17,3%) og par med 2 barn 9.145 (18,3%).

Tabell 5. Bolig- og husholdningsutgifter fordelt etter husholdningstype

<i>Varegrupper</i>	Enlige	Par uten barn	Par m/to barn
<i>Bolig, lys og brensel</i>	30.853	46.776	71.320
<i>Møbler og husholdningsart.</i>	6.580	15.198	23.537
Samlet utgift	37.433	61.974	94.857
Andel av total konsumutgift	37,6 %	33,7 %	35,1 %

Bolig- og husholdningsutgiftene utgjør i overkant av 1/3 av konsumutgiftene for de ulike husholdningsgrupper. Disse varegruppene antas å ikke bli påvirket av norsk EU-medlemskap.

Tabell 6. Øvrige konsumutgifter i kr. fordelt på husholdninger og varegrupper.

Varegruppe	Enlige	Par uten barn	Par m/to barn
<i>Helsepleie</i>	2.796	5.980	4.674
<i>Reiser, transport</i>	17.124	34.750	51.734
<i>Fritidssyssler, utdanning</i>	10.298	19.095	29.914
<i>Personlig hygiene</i>	1.810	3.695	5.848
<i>Klær, skotøy</i>	5.448	10.457	19.637
<i>Reiseeffekter, ur og smykker</i>	383	1.124	2.207
<i>Restaurant, hotell og selskapsreiser</i>	6.498	11.118	10.735
<i>Tjenester fra finansinstitusjoner</i>	90	73	233
<i>Andre tjenester</i>	955	245	487
Samlet utgift	45.402	86.537	125.469
Andel av total konsumutgift	45,6 %	47,0 %	46,5 %

Disse øvrige konsumutgiftene utgjør i underkant av halvparten av husholdningenes totale konsum-utgifter. Sett i forhold til et EU-medlemskap vil det hovedsaklig være prisene på varegruppen restaurant, hotell og selskapsreiser som blir påvirket. I vår beregning av hvordan innføring av moms på overnatting vil slå ut for varegruppen hotell, restaurant og

¹⁰ Ifølge St.meld 40 1993/94 s. 283 kan ordningen med norske kvoter for innførsel av alkohol og tobakk foreløpig opprettholdes ut 1996, deretter skal ordningen revideres. Uansett antar vi at nedbygging av grensekontroll mellom Norge og EU vil medføre økt innførsel av billigere alkohol- og tobakksvarer og dermed reduserte priser på denne varegruppe. Dette vil innebære en reduksjon både i forbrukernes utgifter og i statens inntekter, og vil ikke på linje med reduksjonene på de andre matvareprisene gi en sysselsettingseffekt.

selskapsreiser har vi anslått at overnattingsandelen av forbrukernes utgifter til denne varegruppen utgjør 30% av hele varegruppen¹¹.

Beregninger av hvilke endrede konsumutgifter de ulike husholdningsgrupper vil få bygger på de forutsetninger som ble gjennomgått i kapittel 2. Tabell 6. under viser varegruppene prisendring for de ulike varegruppene for husholdningene i kroner.

Tabell 7. Gjennomsnittlig konsumutgift pr. år etter varegruppe, husholdningstype og tilknytningsform til EU

Scenario	Varegrupper	Enslige	Par u/ barn	Par m/ to barn
Konsumpriser i Norge <u>uten</u> medlemskap i EU	Matvarer	16.763	35.413	49.916
	Bolig/husholdning	37.433	61.974	94.857
	Øvrige konsumvarer	45.402	86.537	125.469
	Totalt	99.598	183.932	270.242
Konsumpriser i Norge <u>med</u> norsk EU-medlemskap	Matvarer	13.955	29.274	40.771
	Bolig/husholdning	37.433	61.974	94.857
	Øvrige konsumvarer	45.617	86.904	125.823
	Totalt	97.005	178.152	261.451
Besparelse ved EU-medlemskap	Matvarer	+2.808	+6.139	+9.145
	Bolig/husholdning	0	0	0
	Øvrige konsumvarer	-215	-367	-354
	Totalt	+2.593	+5.772	+8.791

Forutsetningene for konsumprisene ved norsk medlemskap i EU er de endringer av matvareprisen som framgår av tabell 1. og senere resonneringer, samt at overnatting blir ilagt en momssats på 11%.

Totalt sett vil disse endringene medføre gjennomsnittlige økonomiske besparelser for enslige på omlag 2.600 (2,6% av samlet konsumutgift), for par uten barn på omlag 5.800 (3,0% av samlet konsumutgift) og for par med barn omlag 8.800 (3,2% av samlet konsumutgift).

¹¹ Dette er gjort ut fra SSBs reiselivsstatistikk som viser at inntekter fordelt på overnatting og mat/drikke for hotell, resturant, cafeer og campingplasser i Norge i 1990 utgjorde henholdsvis 3,5 mrd. NOK og 7,5 mrd. NOK, dvs. fordelingen er omlag 30% til overnatting og 70% til mat og drikke. Vi har antatt at husholdningenes fordeling av utgifter på denne varegruppen er i samsvar med denne fordelingen.

4. Beregning av aggregerte økonomiske virkninger i Rogaland

I det foregående kapitlet har vi beregnet den økonomiske virkning av reduserte matvarepriser og endrede momssatser ved EU-medlemskap vil ha for ulike befolkningsgrupper i Rogaland. I dette kapitlet vil vi beregne den samlede økonomiske virkning for Rogaland ved å summere virkningene for de ulike husholdningsgruppene i Rogaland. For at dette skal være mulig er det nødvendig å presentere noen nøkkeldata angående befolkningen og dens sammensetning i fylket¹². Vi lager derfor følgende tabeller:

Tabell 8. Fordeling av befolkning etter sivilstatus

Antall barn og unge under 19 år	102.290
Antall enslige	35.244
Ugifte over 20 år	55.998
Antall separerte og skilte par	8.359
Antall gifte	148.373
SUM Rogaland (antall personer)	341.905

Tabell 9. Ekteskap med og uten barn

Antall ekteskap	74.187
Antall ekteskap u/ barn*	28.894
Antall ekteskap m/barn*	45.294
Antall enslige med barn*	5.851

For å komme frem til antall av hver av våre tre standard husholdningskategorier (enslige, par uten barn og par med 2 barn) har vi gjennomført en forenklet tilnærming. Beregning av antall par med 2 barn gjennomføres ved å dele antall barn og unge under 19 år på 2, deretter trekke fra det sannsynlige antall enslige med barn. Differansen mellom dette antallet par med 2 barn og totalt antall ekteskap blir så antall par uten barn. Det resterende antall personer utgjør gruppen enslige. Vi gjør oppmerksom på at antall enslige med barn havner uansett i kategorien enslige.

Gitt denne sammensetningen av husholdninger i Rogaland og de beregnede endringer i matvareutgifter mm. kommer vi frem til følgende aggregerte endringer i konsumutgifter for de ulike husholdningsgruppene i Rogaland. Til høyre i tabellen under har vi beregnet endring av konsumvareutgift for hver innbygger i Rogaland og for en indekshusholdning på 2.2 personer.

12 Befolkningsstatistikk 1992, SSB.

Tabell 10. Aggregert endring i konsumutgift for ulike husholdningskategorier i Rogaland pr. år.

Befolknings- -gruppe	Alle grupper	Alle enslige	Alle par uten barn	Alle par m/to barn	For hver person	Pr.indeks- husholdning
Endring i konsumutgift	832 mill. kr	267 mill. kr	167 mill. kr	398 mill. kr	2.432 kr	5.352 kr

Tabellen viser at et EU-medlemskap med våre forutsetninger om endringer i matvarepris og momssatser for overnattinger vil kunne gi besparelser i Rogalands befolknings konsumutgift på omlag 830 mill. kr. I og med at moms på overnattinger først vil bli innført i 1996 vil de samlede besparelser i 1995 kunne bli omlag 870 mill. kr.

5. Betydning av den samlede reduserte konsumutgift for forbrukerne og næringsliv i Rogaland

Den reduserte konsumutgift kan tolkes som frigjøring av kapital for de ulike husholdninger. Enkelt kan hver av tallene sammenlignes med en tilsvarende prosentvis skattelette. F.eks. med en bruttoinntekt på 350.000 NOK, vil en årlig skattelette på 1.15% utgjøre ca. 4.000 NOK. Dette er et beløp tilsvarende det vi har forutsatt som reduksjon i forbruks-utgift for en indeksfamilie i Rogaland. Den sentrale problemstilling er hvilke forventede effekter en slik frigjøring av kapital kan medføre. Vi vil først antyde noen mulige effekter for den enkelte husholdning. Deretter prøve å si noe om samlede effekter for næringsliv og sysselsetting i Rogaland.

Den enkelte husholdning

For den enkelte husholdning kan vi tenke oss tre mulige momentane effekter som vil ha betydning for anvendelsen av den frigjorte kapital. For det første en inntektseffekt. Dette vil si at den enkelte husholdning får mer penger årlig å disponere og dermed øker sitt forbruk, noe som vil medføre et økt nyttenivå. En annen effekt er substitusjonseffekten, dvs. at forbrukerne kjøper mindre av de varene som relativt sett blir dyrere og mere av de som blir relativt billigere (eksempelvis kjøttvarer). Både inntektseffekten - og substitusjonseffekten trekker i samme retning, noe som vil medføre økt etterspørsel etter de varer som blir billigere¹³. Den siste effekten er av en litt annen karakter, nemlig at husholdningene velger å nedbetale sin gjeld.

Dersom vi antar at den reduserte konsumutgift gir økt etterspørsel etter forbruksvarer og at noe går med til å spare dvs. også betale ned på gjeld kan vi anta følgende fordeling for en gjennomsnittshusholdning:

1. 10% av økt inntekt settes i banken, tilsvarende en sparetilbøyelighet på 0.1
2. 40% av økt inntekt benyttes til importerte forbruksvarer, tilsvarende en importtilbøyelighet på 0.4
3. 50% av økt inntekt brukes på varer produsert i Norge, tilsvarende en konsumtilbøyelighet på $0.9(1-0.1)$ og en importtilbøyelighet på $0.4(1-0.1-0.4)$.

Spørsmålet som likevel må stilles er hvordan husholdningene vil velge å benytte sin økte inntekt. Hvilke varer og tjenester vil de kjøpe mer av og i tilfelle hvor mye? For å kunne foreta en nøyaktig analyse av dette må vi vite noe om elastisitetsstrukturen på de aktuelle godene. I første omgang inntektselastisiteten. Vi bør også ha oversikt over de ulike

¹³ Disse to effektene er teoretiske størrelser og forutsetter at godene det her er snakk om er "vanlige" goder. Det vil si at når prisen på et gode synker vil etterspørselen etter samme gode øke. Det samme gjelder for dersom man får økt inntekt. For goder som er mindreverdige vil disse to trekke i hver sin retning. I det tilfellet vil inntektseffekten medføre at man etterspør mindre av godet. Dersom inntektseffekten er sterkere enn substitusjonseffekten vil det si at ved redusert pris vil etterspørselen etter godet gå ned. Dette er det man omtaler som "Giffen - tilfellet".

krysspriselasitetene. Dette har vi ikke hatt mulighet til i denne analysen. De konklusjonene vi derfor kommer frem med nedenfor må kun betraktes som røffe antagelser utfra de forutsetninger vi har foretatt ovenfor.

Dersom vi likevel antar at husholdningene vil benytte 50% av sin reduserte konsumutgift på kjøp av varer og tjenester som er produsert innenlandsk vil det for husholdninger bety følgende anslag på økte forbruksutgifter:

Tabell 11. Forventet økt konsumutgift fordelt på import og hjemmeproduerte varer

Husholdningstype	Samlet konsum: Økt forbruk fratrukket sparing	Innenlandsk konsum: Økt forbruk fratrukket sparing og etterspørselen etter importvarer
Enslige	2.333 NOK	1.296 NOK
Par u/barn	5.195 NOK	2.886 NOK
Par m/ barn	7.911 NOK	4.396 NOK

I tabell 12 under har vi beregnet den samlede økning i etterspørselen etter konsumvarer i Rogaland basert på tilsvarende forutsetninger om sparetilbøyelighet og importtilbøyelighet.

Tabell 12. Beregnet økning i etterspørsel av konsumvarer i Rogaland

Samlet økning i etterspørsel etter konsumvarer (fratrukket sparing)	ca. 750 millioner kroner
Samlet økning i etterspørselen etter konsumvarer (fratrukket sparing og etterspørsel etter importvarer)	ca. 420 millioner kroner

Betydning for sysselsetting og næringsliv

De eksempelberegninger vi har gjennomført overfor viser at reduserte matvarepriser og nye momssatser for overnatting som følge av et medlemskap i EU, vil kunne gi en økt etterspørsel etter konsumvarer på omlag 750 mill. NOK, av dette omlag 420 mill. NOK etter innenlandske konsumvarer.

Samlet konsumeffekt kan som vi nevnte innledningsvis, betraktes ekvivalent med en skattelette. Fra teorien vet vi at en stor andel forsvinner ut av landet pga. importtilbøyeligheten. Effekten for realøkonomien blir derfor delvis eksportert. Det er imidlertid svært vanskelig å si noe om de samlede realøkonomiske effekter av endret konsumutgift for Rogaland. For det første pga. av at vi ikke vet hvilke varegrupper som faktisk blir eksponert for den økte etterspørselen, og for det andre fordi multiplikatoreffektene er forskjellig fordelt avhengig av hvor etterspørselen kanaliseres. Det er likevel gjennom et regneeksempel mulig å illustrere hvilken sysselsettingsvirkning den reduserte matvareprisen vil ha.

Dersom vi antar at den andelen som forsvinner ut av landet, gir ingen eller i beste fall marginal effekt på realøkonomien, og samtidig antar at den andelen som kanaliseres på hjemmeproduerende varer og tjenester får ringvirkninger tilsvarende innenlandske investeringer, viser tidligere studier at f.eks. 1 mill. NOK investert i veganlegg gir 2.5

årsverk¹⁴. Sysselsettingsvirkningene av de 420 mill. NOK i økt etterspørsel etter innenlandske produserte konsumvarer i Rogaland kan ut fra dette beregnes til omlag 1050 årsverk. Dette utgjør omlag 0,7 % av samlet sysselsetting i Rogaland.

Hovedpoenget med å gjennomføre disse beregningene er ikke å gjøre nøyaktige anslag på sysselsettingsvirkninger eller antall mill. i økt etterspørsel, men å illustrere at når forbrukerne i Rogaland oppnår reduserte utgifter til matvarer gjennom et EU-medlemskap, så vil ikke disse midlene som før gikk til matvarer forsvinne, men medføre økt etterspørsel etter forbruksvarer og dermed også medføre økt sysselsetting i forbindelse med produksjon og leveranser av disse varene.

14 Beregninger av sysselsettingseffekt av investeringer er gjennomført for vegsektoren og dokumentert i RF - rapport 33/92

Litteratur

1. SSB 1994: "Økonomiske analyser 1/94"
2. Børve, Gaasland, Brunstad, Hoveid, Huus, Mittenzwei og Spildo 1994: Konsekvensvurdering av EU-medlemskap for norsk landbruk. (Norsk institutt for landbruksøkonomisk forskning og Stiftelsen for samfunns- og næringslivsforskning)
3. Strand, Marit 1994: Prisstrukturer på sentrale matvarer - Fra produsent til detaljist. (SIFO 1)
4. Stortingsmelding nr. 40 (1993 - 94) Om medlemskap i Den europeiske union
5. SSB 1992: NOS C65 Forbruksundersøkelsen 1989-91, SSB
6. SSB 1993: Jordbruksstatistikk 1992
7. SSB 1993: Befolkningsstatistikk 1992